

ד"ר מ. דבורז'צקי - ילקוט מורשת ט', אוקטובר 1968
דר מ. דבורז'צקי 1/10/1968

תיכנון מבצע "ברברוסה"

"החדירה מזרחה" ("דראנג נאך אוסטן") היתה אחת מאבני היסוד של מדיניות המפלגה הנציונל-סוציאליסטית עוד מראשית ימיה; מגמתה היתה כיבוש השטחים הנרחבים והפוריים של ברית המועצות המערבית.

נראה היה בעיני עמי העולם כי בקיץ 1939 חלה תפנית קיצונית בתחום זה: ב-23 באוגוסט 1939, שבוע לפני פרוץ מלחמת גרמניה-פולין, נחתם חוזה "אי-התקפה" בין הרייך השלישי לברית המועצות ("חוזה ריבנטרופ-מולוטוב"). בחוזה זה נקבע "תיחום האינטרסים של הרייך וברית המועצות באירופה המזרחית"². ב-28 בספטמבר 1939, עם סיום מלחמת גרמניה-פולין, נחתם "חוזה ידידות" בין הרייך השלישי וברית המועצות. הידידות הרשמית בין הרייך וברית המועצות לא ביטלה את השאיפה הנאצית לכיבוש ארצות המזרח, אלא רק הישהתה את ביצועו.

אך עברו חודשים מספר מחלוקתה של פולין בין הרייך השלישי וברית המועצות, הורה היטלר לצבא (ב-8 באוקטובר 1939) כי אין לראות בכיבושה של פולין סוף-מלחמה, אלא להיפך – יש לראות בטריטוריה הפולנית הכבושה "שטח היערכות למיבצעים גרמניים בעתיד".

היטלר לא פסק מלהגות, עוד בשנת 1939, על מלחמה בשתי חזיתות, מערב ומזרח גם יחד; אולם מלחמה שכזו היתה מתמיד הסיוט של ראשי הצבא בגרמניה. כדי להקל על רוחם

1. טקסט חוזה אי ההתקפה הזה וכן טקסט הפרוטוקול הסודי הנוסף: VII, DGFP

245-247 "חוזה הידידות" ראה: VIII, DGFP עמ' 147, 148.

2. אדולף היטלר בספרו "מלחמתי", שנכתב כידוע בשנת 1926 (זאת אומרת חמש עשרה שנים לפני ההתקפה על ברית המועצות), בדברו על השטחים אשר גרמניה העתידה תכבוש באירופה, הפנה את תשומת ליבם של חסידיו כלפי שטחיה של רוסיה; וכה התבטא במלים חד-משמעיות עוד בראשית התנועה הנאצית: "...אם אנו רוצים קרקע ושטחים באירופה, הרי זה יכול להתבצע בראש וראשונה אך ורק על חשבונה של רוסיה. משום כך צריך הרייך החדש לשים פעמיו לאותה דרך בה הלכו האבירים לפני, ובאמצעות החרב הגרמנית לספק את הקרקע עבור המחרשה הגרמנית, ולתת לעם את לחמו היום-יומי..."

(A. Hitler, "Mein Kampf". Zentralverlag NSDAP, 1934, s. 145)

באותו ספר, "מלחמתי" התנבא היטלר על "רוסיה והמדינות הוואסאליות שבגבולה": "...כשאנו מדברים על טריטוריה חדשה כיום.

ולשחררם מחשש מלחמה בשתי חזיתות, אמר היטלר באסיפת מפקדי הצבא (23 בנובמבר 1939): "נוכל לגלות התנגדות לרוסיה אך ורק כשנהיה חופשיים במערב".

אולם עם פלישת גרמניה לארצות צרפת, בלגיה והולנד (10 במאי 1940), ועם כניעתן המהירה של מדינות אלו (כניעת הולנד – 24 במאי 1940; כניעת בלגיה – 28 במאי; חוזה שביתת הנשק בין צרפת והרייך – 22 ביוני) ועם הסיכויים הכוזבים לנצחון מהיר של הרייך בבריטניה – הופנתה מחדש בהריפות מחשבתו של שליט גרמניה לקראת המלחמה העתידה עם רוסיה הסובייטית.

מתוך מסמכים רבים מאותה תקופה מסתבר, כי הכנות אלו התחילו כבר באביב 1940. מכל מקום, חודש יולי 1940 היה החודש שבו קיבלה תוכנית זו צורה קונקרטית.

נצייר כאן בקצרה את התפתחות העניינים לפי יומנו של גנרל פראנץ האלדר (ראש המטה הכללי), ולפי עדותו של וואלטר ווארלמונט, Warlimunt (מי שהיה סגנו של הגנרל אלפרד יודל).

ב-21 ביולי 1940 הודיע היטלר למפקד חיל הרגלים וואלטר ה.א. בראוכיטש (Brauchitsch) כי יש לגשת להכנות של מסע מלחמה נגד ברית המועצות. לפי ווארלמונט, התקיימה כעבור שבוע (29.7.1940) ישיבת מטה

המיבצעים, שם נקבע מועד ההתקפה ל**לאביב** 1941. כעבור מספר ימים, ב-31 ביולי 1940, בהתייעצות נוספת של מפקדי הצבאות בבארגדורף, הודיע היטלר רשמית לראש הצבא על החלטתו כי יש לחסל את רוסיה באביב 1941; שם גם הוגדרה צורת המלחמה העתידה עם ברית המועצות שצריכה להיות "מלחמת בזק" ("בליץ-קריג"). למחרת היום, ב-1 באוגוסט 1940, ניגש האלדר לעיבוד התוכנית בסיוע מטהו הכללי. ב-9 באוגוסט הוציא ווארלימונט את הוראתו הראשונה בדבר הכנת אזורי הפריצה לזינוק במזרח נגד הרוסים. שם הצופן למיבצע היה "אופבאו-אוסט" (Aufbau-Ost), "היערכות במזרח"; מיבצע זה צריך היה להכין את שטח פעולות הקרב נגד ברית המועצות, סלילת כבישים והקמת מסילות ברזל, גשרים, קסרקטינים, בתי חולים וכו'.

כעבור כמה שבועות, ב-26 באוגוסט 1940, פקד היטלר לשלוח עשר דיביזיות של חיל הרגלים ושתי דיביזיות משוריניות מן המערב – אל פולין. תפקיד יחידות השריון היה להתרכז בפולין הדרומית-מזרחית, על מנת שיוכלו בשעת הצורך להגן על שדות הנפט הרומניים. מכיוון שתנועה זו של גייסות עלולה היתה לעורר את חשדנותו של סטאלין, הוציא הגנרל אלפרד יודל, קצין המיבצעים ב-א.ו.ק.וו. (O.K.W.), ב-6 בספטמבר 1940, הוראה המתארת בפירוט ניכר את אמצעי ההסוואה וההטעיה תוך ההתכוננות להתקפה על ברית המועצות. "אסור ליצור את הרושם ברוסיה כי אנו מכינים מלחמה".

ב-5 בדצמבר 1940 התקיימה הישיבה המכרעת. אותו יום אישר היטלר עקרונית את התוכנית להתקפה על ברית המועצות שהובאה על ידי האלדר ובראוכיטש. כעבור שבועיים, ב-18 בדצמבר 1940, נקבע סופית שם המיבצע (במקום "אופבאו-אוסט" ו-"אוסט") ל"מיבצע ברברוסה" (על שמו של האימפרטור הגרמני פרידריך הראשון מהמאה השתים עשרה, שהצטיין בכיבושיו במזרח אירופה). באותו יום הוציא היטלר את פקודתו הידועה "הוראה 21"

"(Weisung 21)". נביא כאן כמה קטעים מהוראה 21:

הוראה מס' 21

18 בדצמבר, 1940

הפיהרר והמפקד העליון של הוורמאכט
מקרה ברברוסה

סודי בהחלט

"... הכוחות המזוינים הגרמניים צריכים להיות מוכנים למחוך את ברית המועצות במסע מלחמה מהיר בטרם תסתיים המלחמה נגד אנגליה. למטרה זו יצטרך הצבא להשתמש בכל היחידות המצויות בעין, תוך שימת לב לכך, שיהיה צורך לבטח את הארצות הכבושות בפני התקפת הפתעה.

את ההכנות... יש להשלים עד 15 במאי 1941. יש להיזהר זהירות מרובה שכוונת ההתקפה לא תוכר..."

ב-3 בפברואר 1941 התקיימה מועצת המלחמה, שם הטעים היטלר בהערותיו לבראוכיטש והאלדר, כי אחת המטרות העיקריות של המלחמה העתידה היא המטרה לזכות בבעלות על המדינות הבלטיות ולנינגראד. בהוראה מספר 21 נקבע תאריך "מיבצע ברברוסה" ל-15 במאי 1941; אולם מחמת מסע המלחמה בבלקנים, נאלץ היטלר לדחות את התאריך לשישה שבועות נוספים. ב-30 באפריל 1941, כאשר צבאות הרייך השלימו את כיבוש יוגוסלביה ויוון, קבע היטלר תאריך חדש ל"ברברוסה": 22 ביוני 1941.

יש סבורים כי דחיה זו היו לה תוצאות מכשילות לגבי תוכנית מלחמת הרייך בברית המועצות, וכי מלחמה עם רוסיה היתה מצליחה אילו החלה זמן רב לפני החורף הרוסי הקשה, ימי השלגים והקרה העצומה; יש סבורים כי דחיה זו מנעה מהיטלר את נצחונו בברית המועצות.

בינתיים נקראו ישיבות המטה הצבאי ומפקדי השדה לשם התוויית התיכנון הצבאי של מיבצע ברברוסה, לשם דיון על המימון של האזור הישן בארצות הכיבוש במזרח לאחר הנצחונות של צבא הרייך, לשם דיון בסדר הימשה שטרם שייקבעו בארצות הנ"ל ולשם ייזום משרה רור אשר יפיל את אימתו על האזרחים, נתקבלו החלטות על

ה"איינזאצגרופן", שמתפקידם יהיה לבצע את מיבצעי ההשמדה, והוקמו בתי

ספר לילוף הרוצה, שייכנסו לארצות הכיבוש במזרח בעקבות צבא הרייך הפולש.

תיכנון הטרור שיונהג בארצות המזרח העומדות להיכבש לאחר פרוץ מלחמת ברברוסה

מתברר כי בד בבד עם תיכנון המיבצעים הצבאיים של ברברוסה, תוכננה שיטת הטרור שיש להשליטה באזורי המזרח שייכבשו.

הקווים המנחים של היטלר (13 במרץ 1941)

תוך כדי התכוננות למלחמה הקרובה עם ברית המועצות, פירסם קייטל, ראש הפיקוד העליון של הכוחות המזוינים של הרייך (או.ק.וו.), ב-13 במרץ 1941, כלומר יותר משלושה חודשים לפני פרוץ מלחמת ברברוסה, הוראה בשם "קווים מנחים בנוגע לאזורים מיוחדים" ("זונדרנביטן"), כביאור להוראה מספר 21 ("מקרה ברברוסה"). בהוראה זו מובאת תכנית כיצד להגן על המשטר הנאצי באזורים שייכבשו בשטחי ברית המועצות לאחר פרוץ מלחמת "ברברוסה". יהיה אזי להבדיל בין שני האזורים:

(א) שטח פעולות הצבא באזורי החזית ("Operationsgebiet des Heeres") כאן כל השלטון נמצא בידי הצבא.

(ב) עם התקדמות הצבא לרגלי הכיבושים יוצרו "שטחים שמאחורי שטח החזית", כלומר איזורים שמאחורי שטחי פעולות הצבא. לאיזורים הללו תינתן "הנהלה מדינית עצמאית" ("eigene politische Verwaltung").

באותם "קווים מנחים" יש פסוק רב משמעות על התפקיד המיוחד שיהיה לרייכספיהרר-ס.ס. בשטחי פעולות הצבא. ושהוא צריך למלא אותו "באופן עצמאי ועל אחריותו הוא":

"...בתוך שטחי הפעולה של הצבא מקבל הרייכספיהרר-ס.ס. תפקידים מיוחדים על פי פקודת הפיהרר, לשם הכנת ההנהלה המדינית, והנובעים מהמאבק בין שיטות פוליטיות נוגדות. במסגרת התפקידים האלה יפעל הרייכספיהרר-ס.ס. באופן עצמאי ועל אחריותו הוא. זה לא יפגע בסמכויות של המפקד הראשי של הצבא ושל ה"דינסטטלן" העומדים לרשותו..."

מה הם התפקידים המיוחדים הללו ("Sonderaufgaben") שנמסרו ל-ס.ס. בשטחים הכבושים – על זה יוודע לנו כשנעמיק חקור במסמכים של אותה תקופה בכלל, והנוגעים ל"אוסטלאנד" בפרט. קווים מנחים אלה מסרו להימלר, כלומר ל-ס.ס., את יפוי הכוח להשליט, מטעם הרייך, את שלטון הטרור באיזורים שייכבשו.

ואשר לאיזורים שנכבשו ושיימצאו עם תהליך הכיבושים, מאחורי ה"אופראציונסגביט", קובעים ה"קווים המנחים" כי האיזורים הללו יקבלו שלטון פוליטי עצמאי בהתאם לגבולות הצבאות בצפון (באלטיקום), במרכז (רוסיה הלבנה) ובדרום (אוקראינה). השלטון הפוליטי יועבר באיזורים הללו לידי רייכס קומוניס אריים והם יקבלו את הוראותיהם מידי הפיהרר.

ההוראה על "השיפוט הצבאי" (13 במאי 1941)

צעד נוסף בתיכנון הטרור היתה ההוראה בדבר "השיפוט הצבאי באיזור ברברוסה" (אשר הוצאה בשם הפיהרר על ידי קייטל – ב-13 במאי 1941). הרעיון העיקרי של ההוראה היה להורות על האכזריות שבה יתגונן הצבא מפני האוכלוסיה באיזורים הכבושים: "זה יהיה אפשרי אך בשעה שהצבא יקח את הנשק בידו, ללא רחמים, מול כל איום בסכנה מצד האוכלוסיה האזרחית".

ההוראה מבדילה הבדל עקרוני בין הטיפול במעשים בני-עונשין (Straftaten) שבוצעו על ידי אזרחים עוינים, ובין עבירות כאלו אשר בוצעו על ידי אנשי הצבא הגרמני כלפי התושבים. וכך אומרת ההוראה:

- I. 1. עבירות בנות-עונשין שבוצעו על ידי אזרחים של האויב, לא יבואו עוד עד להודעה חדשה, לשיפוטם של בתי-דין צבאיים...
 2. על הצבא לחסל ללא רחמים פרטיזנים (Freiচারler), הן שנתפסו תוך כדי פעולות מלחמתיות, והן תוך כדי בריחתם.
 3. על הצבא להילחם תוך נקיטת אמצעים קיצוניים עד השמדת המתקיף, במקרה של התקפות מצידם של אזרחים עוינים, נגד הצבא וכל השייך לו.
 4. במקום שאמצעים כאלו אוחרו כבר או אינם בגדר ביצוע, יובאו מיד האנשים החשודים במעשה ("Tatverdachtige Elementen") לפני קצין. ההוא יחליט אם להוציאם להורג בירייה.
- II. 1. לגבי עבירות שבוצעו נגד אזרחים של האויב מצד חברי הוורמאכט והשייכים לו, אין חובה להגיש תביעה, אפילו אם המעשה הוא פשע או עבירה צבאית...

ההוראה מציינת כי לגבי עבריינות של הצבא כלפי האוכלוסיה האזרחית, יש להתייחס בהבנה ויש לזכור את הנזק שנגרם לגרמניה מאז 1918 ואת "תקופת המאבק נגד הנצינול-סוציאליזם שהיה כרוך בקורבנות-דם לא ספורים עבור התנועה, ושזה נגרם עקב ההשפעה הבולשביסטית. שום גרמני לא ישכח את זאת לעולם". כנראה היה קייטל מעוניין שלעולם החיצוני לא יגיע דבר הוראה אכזרית זו, וב-27 ביולי 1941 פקד לשרוף את כל ההעתקים שלה, אף שקבע כי "תוקפה של ההוראה לא יושפע מהשמדת ההעתקים", אף ציווה להשמיד את הפקודה מה-27 ביולי 1941 (אולם העתקים של שתי הפקודות הנ"ל נשמרו והוצגו במשפטי נירנברג).

אלפרד רוזנברג מתכנן מדיניות הכיבושים במזרח

ב-20 באפריל מינה היטלר רשימת את אלפרד רוזנברג בתור ממונה ישיר לעיבוד המרכזי של בעיות השטח במזרח אירופה. בענייני היהודים נמנה רוזנברג על חוג מקורביו של היטלר; התביעה המפורשת לגירוש היהודים מכל רחבי אירופה הושמעה על ידו בשעת ההכנות הקדחתניות למיבצע ברברוסה, ב-28 במרץ 1941, בשעת פתיחת המכון לחקר בעיית היהודים, בפרנקפורט-אם-מיין. יומיים לאחר מכן, ב-2 באפריל, התקיימה שיחה מכרעת בין היטלר לרוזנברג, בה הודיע היטלר לרוזנברג כי כעת "הגיעה שעתו הגדולה". אלפרד רוזנברג ניגש מיד לארגן "לשכה בשביל בעיות מרחב המזרח האירופי", ובאותו יום, 2 באפריל 1941, הוא שולח תזכיר ראשון על תוכניותיו; כן שולח הוא תזכיר נוסף מיום באפריל 1941 (פ.ס. 1017) בו הוא מציע למנות רייכסקומיסארים בשביל השטחים שייכבשו (בין השאר מציע הוא את אריך קוך בתור רייכסקומיסאר לאוקראינה). כעבור כמה שבועות מגיע, כפי שהוזכר כבר, המינוי הרשמי בתור "ממונה לעיבוד המרכזי לבעיות שטח המזרח באירופה" (פ.ס. 865). ב-7 במאי הוא שולח כבר הוראות בנוגע לרייכסקומיסאר שיתמנה באוקראינה (פ.ס. 10/28); באותו יום הוא כותב גם הוראות עבור הרייכסקומיסאר של אוסטלאנד, וכן הוראות כוללות עבור כל הרייכסקומיסארים העתידיים (פ.ס. 1029).

יומיים לפני הזינוק לרוסיה, ב-20 ביוני 1941, נשא רוזנברג דבריו בפני עוזריו הקרובים ביותר, שהיו צריכים בעתיד הקרוב ביותר ליטול בידיהם את השלטון בשטח ברית המועצות שייכבשו. הוא אמר כי גרמניה לא תנהל במלחמה הקרובה "מסע צלב" כדי להציל ממנו את הרוסים, ואין מתפקידה להחליף את סטאלין בצאר רוסי חדש... להיפך, גרמניה תשתדל להקים בתוך השטחים שייכבשו ברוסיה גושים מדיניים נוגדים למוסקבה; ולרוסיה גופא – יש להשאיר את שטחי סיביר... הוא דיבר על "בלטלאנד" ("ארץ הבאלטים"), שיהיה מן הצורך להקימה, ועל תכנון של גרמניזציה חזקה ו"ריענון הדם" ב"ארץ הבאלטים". כעבור יומיים חלה התפנית במלחמת העולם השנייה.

22 ביוני 1941

ב-22 ביוני 1941 התקיפה גרמניה הנאצית את ברית המועצות.

ב צ פ ו ן נעו קבוצות המחנות בניהולו של פילדמארשל וילהלם ריטר פון לב
(Wilhelm Ritter von Leeb)

ב מ ר כ ז - קבוצת המחנות המרכזית בניהולו של פילדמארשל פאדור פון בוך
(Fedor von Bock) – לסמולנסק.

ב ד ר ו ם - קבוצת המחנות של פילדמארשל גארד פון רונדשטט
(Gerd von Rundstedt) לעבר נהר דנייפר, וקויב, בירת אוקראינה.

הוורמאכט – תיכנון וביצוע הדיכוי וההשמדה

מראשית מסע-פולין (1939), התאים הוורמאכט הגרמני את עצמנו למיבצע הטרור בפולין הכבושה ("הטרור הקטן", שהביא איתו, לפי האומדן, רק שלוש מאות אלף קורבנות של יהודים ואלפי קורבנות של פולנים: כמרים, אנשי-רוח...). אלה שהיו אותה תקופה בפולין הכבושים, נזכרים כי בדרך כלל אנשי צבא לא רצחו במו-ידיהם, אלא היו מוסרים את הקורבן לידי איש ה-ס.ס. והלה היה מבצע את הרצח.

בו ביום שהיידריך הוציא את "מכתב הבזק" הידוע ל"איינזאצגרופן" בדבר "השלבים" בפתרון הסופי של בעיית היהודים, 21 בספטמבר 1939, הוציא המפקד העליון של הצבא, פון בראוכיטש, פקודה שבה היתה הסכמת השתיקה של הצבא לפשעים שיבוצעו על ידי ה"איינזאצגרופן". בפקודה נאמר כי "על דעת הפיהרר" הוטל על האיינזאצגרופן למלא בשטח הכיבוש "תפקידים מסויימים לטובת מדיניות העם"; התפקידים הללו יבוצעו על ידי מפקדי האיינזאצגרופן; ואשר לצבא – ישאר הדבר "מחוץ לתחום האחריות של המפקד העליון". בזה רצה בראוכיטש להפוך את הצבא הגרמני ל"עַד אילם" של הזוועות המבוצעות על ידי אנשי האיינזאצגרופן; הצבא – כובש; ומה שנעשה בארץ הכבושה – אין מתפקידו לדעת, זה עניינם של האיינזאצגרופן.

הצבא ראה את הכל ושחק. היו אמנם אי-אלו יוצאים מן הכלל. הגנרל-אוברסט פון בלאסקוביץ (Von Blaskowitz) פנה ב-6 בפברואר 1940 אל המפקד העליון של הצבא בראוכיטש וציין את תפקידו של הוורמאכט "הנאלץ לעמוד מנגד נוכח הפשעים האלה". בלאסקוביץ הודה כעבור זמן מועט. נציין עוד שני שנהג כמוהו, גנרל אולכס (Ulex), המפקד העליון שבקטע הגבול הדרומי, שפנה במכתב דומה. גם הוא הודה כעבור זמן קצר. אלה היו בחינת יוצאים מן הכלל. שאר ראשי הצבא הלכו בתלם "ההתאמה" למדיניות הטרור וההשמדה. ועניין זה עוד דורש את מחקרו המקיף.

עם התפתחות ההכנות לקראת מיבצע ברברוסה והפלישה לשטחי ברית המועצות, החליט היטלר למסור את מיבצע ההשמדה לידי ה"איינזאצגרופן" (ראה על כך בפרק "איינזאצגרופן"), תוך הסכם ושיתוף פעולה עם הצבא, ותוך שילובם במסגרת הצבא באיזורי הפעולות הצבאיות, וכן באיזורים שיימסרו למינהל האזרחי. על כך נחתם הסכם ב-26 במרץ 1941.

כבר בפגישת היטלר עם הגנרלים מיום 13 במרץ 1941, שם הוחלט על "הקווים המנחים" שמסרו לרייכספיהרר-ס.ס. תפקידים מיוחדים בשטחי פעולות הצבא, נאמר כי "פרטים יוסדרו בין המפקדה העליונה של הצבא לבין הרייכספיהרר-ס.ס." (פ.ס. 447).

אולם היטלר רצה שמפקדי הצבא ידעו ברורות מה תהא המדיניות הנאצית לאחר כיבוש ארצות המזרח עם פרוץ מיבצע ברברוסה וכי עליהם יהיה לתת יד לכך.

ב-30 במרץ 1941 התקיימה פגישת היטלר עם ראשי השירותים המזויינים ומפקדי השדה העיקריים. שם הודיע היטלר גלויות למצביאים כי במסע נגד ברית המועצות הוא מתכוון להתעלם לגמרי מהחוקים הבינלאומיים. משני היריבים יוותר בחיים רק אחד. "במזרח, האכזריות היא לטובת העתיד". יהיה צורך לחסל את הקומיסארים הפוליטיים. הם אינם נחשבים כחיילים אלא כפושעים.

משמעות הדרישה לחסל את הקומיסארים הפוליטיים הבינו כל הנוכחים. המצביאים הועמדו כאן לפני הבעיה המוסרית: לציית לפקודת הפיהרר לבצע פשעי מלחמה – או לציית למצפונם הם. אולם איש מאנשי הוורמאכט לא קם להתנגד. לפי רשימותיו של האלדר יש ללמוד, כי רק לאחר שהיטלר עזב את האולם נשמעו דעות כי פקודת

ההשמדה פוגעת בעקרונות המוסריים של הצבא. פון בראוכיטש הצטרף לעמדה זו. אולי ניסה באמצעות קייטל להשיג שינוי הפקודה. הוא לא הצליח בכך, והפך עצמו למבצע הממושע של פקודה אכזרית זו. חודש לאחר מכן, ב-28 באפריל 1941, הוציא פון בראוכיטש הוראה חדשה על "הסדר הפעולות של שמירת הבטחון ושל ה-ד.ו. במסגרת הצבא". שם נאמר: "מילוי משימות מיוחדות על ידי משטרת הבטחון מחוץ לתחום הצבא – מצריך הפעלת זונדרקומנדו של משטרת הבטחון (ד.ו.) בשטח המיבצעים הצבאיים (No. OKW 2080). דובר שם על "שיתוף הפעולה בין יחידות הזונדרקומנדו לבין המיפקדות של השדה". לכל ארמיה סופח נציג של ראש משטרת הבטחון וה-ד.ו., והוא היה מחוייב להביא את ההוראות שקיבל לידיעתו של מפקד הארמיה. התיאום הזה, שהלך והתפתח בעוצמה רבה, הביא בשלהי מאי-ראשית יוני 1941 להסכם רשמי בין המיפקדה העליונה של הוורמאכט לבין המשרד הראשי לבטחון הרייך (ר.ס.ה.א.), לפיו ארבע האיינזאצגרופן שנוצרו יתקדמו בעקבות הצבא הלוהם במסע "הכיבושים בברית המועצות וישברו לחלוטין כל התנגדותו בכל האמצעים ובמהירות האפשרית" (עדותו של גנרל-ו.ו. שלנברג לפני בית הדין הבינלאומי). אחרי פרוץ מלחמת ברברוסה נתנו מצביאי הוורמאכט ידם לביצוע הטרור וההשמדה, הן על ידי כך שעברו בשתיקה על הפשעים, והן על ידי השתתפות פעילה בביצוע מיבצעי ההשמדה.

אירגון הטרור בארצות המזרח שנכבשו

נסקור כעת בקצרה את אירגון הטרור בארצות שנכבשו על ידי הרייך מברית המועצות לאחר פרוץ מלחמת ברברוסה. ארצות אלו הפכו לבתי כלא לרבים מתושביהן, למקומות של מחנות ריכוז והשמדה, לשדות קטל, לארצות שבהן נרצחו עשרות אלפים מבין יושביהן; מאות אלפי אסירים מארצות שונות ושבוויי-מלחמה הובאו אליהן, בכדי לחיות חיי המצוקה ועבודה הפרך; בארצות אלו סבלו המוני יהודים מגירושים, מחיי רעב ואימים בגיטאות, מהוצאות בלתי פוסקות למוות, ולבסוף – לאחר חיסול הגיטאות - רובם ניספו במיבצעי ההשמדה ומיעוטם הועבר לחיי הסבל במחנות.

המטרות הסופיות של התקפת הרייך על ברית המועצות

(הישיבה מיום 16 ביולי 1941)

פחות מחודש לאחר תחילת מלחמת ברברוסה, ב-16 ביולי 1941, זימן היטלר למטהו בפרוסיה המזרחית את מקורביו, רייכסמארשאל הרמאן גרינג, פלדמארשל וילהלם קייטל, רייכסלייטר אלפרד רוננברג, מארטין בורמאן (המזכיר האישי של היטלר וראש הפארטיי-קאנצליי) והיינריך לאמרס (ראש הרייכסקאנצליי), והיתווה בפניהם ברורות את מטרותיו הסופיות להן התכוון ביזמו את מלחמת הרייך בברית המועצות. הוא אמר בין השאר, כי לא איכפת לו לגמרי שהרוסים הכריזו על עריכת הלוחמה של פרטיזנים מאחורי הקוויים הגרמניים. "זה מאפשר לנו לעקור משורש את כל המתנגדים לנו". הוא נתן שם הגדרה חותכת לשיטת הטרור שתנוהל בארצות המזרח: "הפתרון הטוב ביותר יהיה לירות בכל מי שיעיף מבט לצדדים"; ואשר ללנינגראד - "למחוק אותה עד היסוד!"

17 ביולי 1941:

צו היטלר על המינהל האזרחי בשטחי הכיבוש בארצות המזרח

למחרת, ב-17 ביולי 1941, הוציא היטלר צו בדבר המינהל האזרחי (Ziwiilver-waltung) של שטחי הכיבוש באיזורי המזרח ("Ostgebiete"). הצו נחתם על ידי היטלר וכן על ידי ראש המיפקדה העליונה של הוורמאכט וו. קייטל, ועל ידי ראש הרייכסקאנצליי והרייכסמיניסטר דוקטור ה. לאמרס. בצו זה הוסמכו סופית צורות המינהל האזרחי בארצות הכיבוש שבמזרח. מינהל זה יעמוד לפיקודו של הרייכסמיניסטר לאיזורים הכבושים במזרח (2) (Reichsminister für die besetzten Ostgebiete): בתור שכזה מתמנה רייכסלייטר אלפרד רוננברג (4), שמקום מושבו יהיה בברלין. השטחים הכפופים לרוננברג יחלקו ל"רייכסקומיסאריאטים"; הללו יחלקו ל"גנרלביצירקה", Generalbeziecke, (קומיסאריונים כלליים גליליים); האחרונים יחלקו ל"קרייזגיטיה" Kreisgebiete (מחוזות),

(5). בראש כל רייכסקומיסאריאט יעמוד רייכסקומיסאר; בראש כל גנרלבעירק – יעמוד גנרלקומיסאר; בראש כל קרייזגביט – יעמוד גביטסקומיסאר (6). הרייכסקומיסארים כפופים לרייכסמיניסטר, כלומר לרוזנברג (7). על ידי צו זה הפך אלפרד רוזנברג רשמית למושל ראשי בכל שטחי המינהל האזרחי של כל הארצות שנכבשו או שעתידות להיכבש על ידי צבאות הרייך – בכל שטחי המזרח של ברית המועצות.

17 ביולי 1941:

הבטחון המשטרתי בשטחי המזרח נמסר לרייכספיהרר-ס.ס.

בצו מיוחד שנחתם באותו יום, 17 ביולי 1941, על ידי היטלר, קייטל ולאמרס נאמר: "הבטחון המשטרתי של השטחים שנכבשו באזורי המזרח נמסר לידי הרייכספיהרר-ס.ס. וראש המשטרה הגרמנית". לפי צו זה הפך הימלר – בשטח הבטחון המשטרתי – למושל ארצות המזרח הכבושות ולראש מנגנון הטרור. הרייכספיהרר-ס.ס. מיפנה לתת הוראות לרייכסקומיסאריאטים (2). כדי לבצע את הבטחון המשטרתי, יסופח לכל רייכסקומיסאר גם פיהרר ראשי של ה-ס.ס. והמשטרה, Hoherer S.S. Und Polizeiführer, וכן יסופחו פיהררים של ה-ס.ס. והמשטרה לכל הגנרלקומיסארים והגביטסקומיסארים (3). הרייכסקומיסארים, העומדים בראש המינהל האזרחי וכל המנגנון הכפוף להם, הגנרלקומיסארים וכו' וכו', הפכו על ידי כך למלאי פקודותיו של הימלר בכל הנוגע להשלטת משטר האימים בארצות הכפופות להם.

17 ביולי 1941:

הוראת הגסטאפו על הריגת שבויים "העלולים להוות סכנה לנאציזם"

בישיבה של ה-30 במרץ 1941 הודיע היטלר למצביאים, כפי שהזכרנו לעיל, על החלטתו שיש לחסל את הקומיסארים הפוליטיים.

ווארלימונט נדרש על ידי היטלר להגיש לו טיוטת-הצעה לשם החלטתו בנידון, טיוטה כזו הוגשה על ידו ב-10 במאי להיטלר. נביא כאן כמה קטעים ממנה:

1. נושאי דרגות פוליטיות ומנהלים (קומיסארים) יש לחסל.
2. מפקדים פוליטיים של הצבא אינם מוכרים בתור שבויים, ולכל המאוחר יש לגמור איתם בתוך "הדולגים" (מחנות מעבר). אין להעביר אותם אחורה.

לאחר מכן, ב-6 ביוני 1941, הוצאה על ידי המיפקדה הראשית של היטלר ה"פקודה בדבר הקומיסארים" (השם: "ההוראה בדבר ההתנהגות עם הקומיסארים הפוליטיים"). בפקודה נאמר:

"הקומיסארים הפוליטיים הם ממצאי שיטות הלוחמה הברבריות האסיאתיות. משום כך יש לנקוט לגבם בכל החומרה באמצעים הנחוצים, תיכף ומיד וללא שום דיבורים. משום כך, אם ייתפסו בקרבות או אם יגלו התנגדות, יש תמיד להשמדם תיכף ומיד..."

...עוד בשדה הקרב נחוץ תיכף ומיד להבדילם משאר שבויי המלחמה... לאחר בידודם יש להשמדם... פקודה זו וכן פקודות הבאות על הקומיסארים הפוליטיים, יש להן משמעות פאטאלית לגבי היהודים בארצות המזרח שנכבשו על ידי הנאצים. בפקודות שונות ובדיבורי יום-יום היו ראשי הרייך מעבירים קווים בזהות בין קומיסארים פוליטיים סובייטיים ובין יהודים. דינם היה אחד: השמדה.

ב-17 ביולי 1941 הוציא הגסטאפו פקודה המחייבת להרוג כל השבויים הסובייטיים שיש בהם או עלולה להיות בהם סכנה לנאציזם-סוציאליזם.

הטיפול בשבויים סובייטיים הצטיין בחוסר-אנושיותו המיוחדת. הם ניספו במחנות השבויים למאות-אלפיהם מעבודת פרך, מרעב ומהתעללויות. מוות המונים זה היה מתוכנן על ידי השלטונות הנאציים כדי להיפטר מאנשי-מרי בעתיד.

ההוראה מיום 17 ביולי 1941 מראה על הכוונה להבדיל מבין השבויים אנשים העלולים להיות משתפי פעולה ובוגדים באחיהם, "יסודות הנראים כמהימנים... כדי להפיק מהם שירות למטרות מודיעין בתוך המחנה, ואם ניתן הדבר, גם לאחר מכן, בשטחים הכבושים..."

כמו כן נאמר בפקודה על הצורך לגלות כל נושאי-משרה חשובים במדינה הסובייטית ובמפלגה הקומוניסטית; לגלות את הקומיסארים הפוליטיים, האינטליגנטים הסובייטיים, "כל היהודים", ולהוציאם להורג.

כל שבויי המלחמה היהודיים מהצבא הסובייטי שנפלו בידי הצבא הנאצי ניספו, ועל כך יש כבר ספרות עניפה. נשארו מביניהם בחיים רק מתי-מספר, אלה שהצליחו להעלים את מוצאם היהודי ולהסתגל למחנות השבויים הסובייטיים כלא יהודים. מבין אלה קמו אחר כך מנהיגי מחתרת סובייטית אנטי-נאצית. אומדים שבין ששת המיליונים השבויים הסובייטיים ניספו כשני מיליון; ומאות אלפים נעדרים ללא עקבות.

23 ביולי 1941:

פקודת קייטל - "על הצבא לזרוע אימה"

קייטל המשיך בהוצאת פקודות בכדי להשליט את שלטון הטרור בארצות הכבושות, לא רק על ידי ה-ס.ס., אלא גם על ידי הצבא. בפקודה שהוציא ב-23 ביולי 1941 ועובדה על ידי גנרל יודל, הורה כי "על הצבא לזרוע אימה כזו המסוגלת לעקור מקרב האוכלוסים כל נטייה למרי".

23 באוגוסט 1941:

רוזנברג מודיע על עונש מוות עבור פשיעות נגד הרייך וצבאו

רוזנברג מצידו הוציא ב-23 באוגוסט, בברלין, הוראה, בתור רייכסמיניסטר לאיזורים הכבושים במזרח, על עונש מוות עבור כל פשיעה לגבי הרייך וצבאו, עבור הפצת הלך-דעות ("גזינונג") עויין לגרמנים, עבור אי-ציות להוראות השלטונות הגרמניים, עבור הצתות וכו'.

8 בספטמבר 1941:

ראינאקה – השימוש בנשק נגד שבויי מלחמה חוקי הוא בדרך כלל

בין המיסמכים המרובים וההוראות המציינות את חובת ההתייחסות החמורה כלפי שבויי המלחמה הסובייטיים, נציין כאן את הפקודה שהוצאה ב-8 בספטמבר 1941 על הטיפול בשבויי מלחמה סובייטיים בכל מחנות שבויי המלחמה; חותם הפקודות הוא גנרל ריינאקה (Reinecke), ראש המחלקה לשבויי מלחמה במפקדה העליונה. בהוראותיו ציין כי כל מי שאינו משתמש בנשק לשם דיכוי אי-ציות או התנגדות – ראוי לעונש. "השימוש בנשק נגד שבויי מלחמה סובייטיים חוקי הוא".

10 באוקטובר 1941:

פלדמארשל רייכנאו: "להשתחרר לתמיד מהסכנה היהודית אסיאתית"

קייטל לא היה היחיד בפקודותיו לצבא לזרוע טרור. פלדמארשל פון רייכנאו, המפקד הכללי של החיל השישי, בפקודתו מיום 10 באוקטובר הדגיש בצורה חריפה כי המטרה של המסע נגד "הסיסטמה היהודית-בולשביסטית" היא "להשתחרר לתמיד מהסכנה היהודית אסיאתית".

7 בדצמבר 1941:

קייטל: פקודת "לילה וערפל"

צו שפתח את הדרך לשילוחים אין-סוף של אזרחים תוך היעלמות גמורה של עקבותיהם, הוצא ב-7 בדצמבר 1941, ונודע בכינוי "צו לילה וערפל" ("נאכט און נאבאל ארלאס (N.N.), לפיו כל אדם שעבר עבירה נגד הרייך או נגד החילות הגרמניים בארצות כבושות, צריך להובילו לגרמניה, חוץ ממי שדינו למיתה וודאי, ולמסרו שם בידי "סיפון" או ה-S.O.D. אסור שתגיע מהם כל ידיעה לארץ מוצאם או לקרוביהם. המטרה היתה לעורר את הפחד בנפשות בני משפחת העציר שנעלם כמו בליל-ערפל. אולם עיקר העונש – ההמתה המיידית, צריך להתבצע בו-במקום.

יש סבורים כי פקודת "לילה וערפל" נוגעת אך ורק להגליות של אנשי מחתרת ממערב אירופה; אולם ההתחלה של הפקודה, ודהיינו: "לאחר התחלת המסע הרוסי, הגבירו האלמנטים וכו' וכו'" – מראה על הקשר עם המתחולל לאחר פרוץ מלחמת ברברוסה.

כמעין פירוש להוראת "לילה וערפל" שימש מכתבו של קייטל מיום 12 בדצמבר 1941, בו הוא מוכיח כי הפיהרר סבור כי מאסר עולם ייחשב רק ל"ביטוי של חולשה". הפחדה אמיתית אפשר להשליט אך ורק על ידי עונשי מוות או על ידי אמצעים כאלה שישאירו את קרובי האסיר ללא ידיעה כלשהי על גורלו.

17 בפברואר 1942:

רוזנברג: "עונש מוות לאוכלוסיה האזרחית במקרים..."

שוב רוזנברג מציידו הוא מוציא בפברואר 1942 הוראה נוספת לכל הפקודות הקודמות בדבר עונש המוות עבור פשיעות נגד הרייך הגרמני והצבא; כעת הוא מוסיף לשורת הפשיעות גם את "כל המסייע לשאיפות אנטיגרמניות או המסייע לקיום אירגוני של חברות האסורות על ידי המוסדות הגרמניים", "כל אלה שיוכיחו כוונה אנטיגרמנית באמצעות דברי-גינוי או דברי-הסתה" וכו'.

השתדלנו כאן למסור בקצרה תמצית מיספר הוראות ופקודות בשטחי הצבא ובשטח המינהל האזרחי בתקופת ייזום מלחמת ברברוסה ובתקופה שלאחר פריצת ברברוסה; השתדלנו להראות כי ב-ד ב ב ד עם ההכנות למיבצעים הצבאיים, נעשו גם ההכנות למיבצעי הטרור וההשמדה. אין לחשוב כי בתקופת מלחמת העולם השנייה בכלל ומלחמת ברברוסה בפרט, היו חזיתות נפרדות "צבאית", "אזרחית", משטרתית (S.O.S.) – אלא להיפך: היה שיתוף פעולה גמור בין כל החזיתות הללו; הצבא היה כובש ומוסר את האוכלוסיה הכבושה לשלטון "האזרחי" – לכאורה, אשר הוא היה רק מעטה-חסות לפעולות הטרור וההשמדה של ה-S.O.S. שיתוף פעולה זה בא לידי ביטוי המירבי בפרשת האינזאצגרופן.

לא התעכבנו כאן במיוחד על גורלם של היהודים בארצות המזרח הכבושות על ידי הרייך השלישי; הגורל ידוע והספרות על כך עניפה כבר מאד. מחקרים מעמיקים נעשים בשטח זה. הנזכר בתקופת הגיטו זוכר כי עשרות אנשי ר.ס.ה.א. היו מוציאים מהגיטו לדרך האחרונה המוני יהודים, הדבר היה אפשרי אך ורק הודות לעובדה כי בעיר ובסביבה נמצאו עשרות אלפי חיילים גרמניים. נוכחותם היוותה את המגן למעשיהם הפליליים של אנשי האינזאצגרופן ולכל חטיבות הרייכסזיכרהייטסהאופטאמט (ר.ס.ה.א.).

בעצם מעשי התיכנון ובמעשי הביצוע שלט רעיון אחד: במלחמה טוטאלית זו של הרייך, כל החזיתות פועלות יחד-ב-יד, הן בצורה ברורה, והן בצורה מוסווית – לשם נצחון "האידיאולוגיה הנאציונל-סוציאליסטית", לשם כיבושים טריטוריאליים מירביים, לשם השלטת משטר הטרור בארצות הכבושות ולשם השמדה גמורה של האוכלוסיה היהודית בכל מקום שנמצא תחת שלטונו של הרייך השלישי.